

žena i vrlo čestom smjenom političkih vlasti, prikazana je gotovo u žanru povijesnog romana koji se čita na dušak. Obilje fotografija u boji i crno-bijeloj tehnici, kao i mnogobrojne karte, planovi i makete omogućuju čitatelju da lakše i s većim zanimanjem pročita ovu knjigu. Nakon čitanja, vlasnik ove knjige djelo će zasigurno smjestiti među priručnike, jer će za njom još često puta posegnuti.

Knjiga »JERUZALEM 3000 godina«, rekao bih da spada u obvezatnu literaturu ne samo studenata teologije, nego i svakog katehete i pastoralnog djelatnika. Za njom će također posegnuti svaki židov, kršćanin i musliman koji je iz vjerskih motiva vezan uz grad, ali i svaki čovjek koji želi obogatiti svoju ne samo religijsku, nego i opću kulturu. Tko s razumijevanjem i pažnjom pročita ovu knjigu o prošlosti Jeruzalema, shvatit će bolje sadašnjost, današnje probleme, ne samo grada Jeruzalema, nego i cijelog bliskoistočnog podneblja.

Ivan Šporčić

Thomas PRÜGL, *Die Ekklesiologie Heinrich Kalteisens OP in der Auseinandersetzung mit dem Baseler Konziliarismus. Mit einem Textanhang.* (=Veröffentlichungen des Grabmann-Institutes zur Erforschung der mittelalterlichen Theologie und Philosophie; N.F., 40) Paderborn 1995., XXXVIII/401 str.

Objavlivanjem dekreta »Haec sancta« i »Frequens« na crkvenom saboru u Konstanzu (1414.–1418.) svi naredni (opći) crkveni sabori stavljeni su na izvjestan način pod pritisak – ne samo da se redovito

održavaju nego su isto tako *morali* barem nastaviti započete reforme. Tako su se sa svakim novim koncilom povezivale nade u reformu Crkve, te je riječ koncil postala riječju koja nadražuje (ne samo kritičare unutar Crkve) nego i čarobna riječ, kao da će s koncilom biti sve riješeno.

No, kasnije je diskusija – posebice na Bazelskom saboru (1431.–1437.) – sve više išla u pravcu rasprave oko superiornosti u Crkvi između pape i koncila. Ista doživljava svoju vruću fazu kada je papa Eugen IV. isprovocirao otvoreno odmjeravanje snaga s Bazelskim koncilom posebice premještanjem istoga u Ferraru odnosno u Firenzu. Kao što je poznato papinstvo je iz te rasprave izišlo kao pobjednik, ne samo na uštrb neefikasne crkvene unije s Pravoslavljem. Nakon toga je uslijedila faza restauracije njegove monarhijske pozicije, s novim dugoročnim posljedicama.

Naknadne diskusije kao i istraživanja ovog burnog vremena Crkve nisu se ograničavala samo na refleksije o pojedinim dekretima ili o samom Bazelskom koncilu kao takvom, nego su teološki naglasci išli sve više u smjeru diskusije o ekleziologiji, a koncil u Bazelu predstavlja zasigurno prekretnicu teorije o Crkvi u kasnom Srednjem vijeku.

U svakom slučaju čini se da i o razvoju znanstvene recepcije djela pojedinog teologa bitnu ulogu igra i izvjesni crkveno(društveno)-politički *image* autora. Primjerice u svezi s pitanjem odnosa pape i koncila sredinom 14. stoljeća, djelo dominikanca Juana de Torquemada ili ono Nikole Kuzanskog, istraživale su generacije crkvenih povjesničara, teologa i dr., dočim njihovi suvremenici, koji su aktivno bili uključeni u spomenute diskusije i ostavili ništa manje teološki zanimljiv i opsežan spisateljski opus stoljećima nisu doživjeli gotovo ni spomena u znan-

stvenoj recepciji; kao npr. hrvatski dominikanac Ivan Stojković ili njegov njemački redovnički subrat Heinrich Kalteisen, koji spadaju u niz velikoga broja dominikanskih teologa o koncilu, koji su s vremenom ostali nezapaženi. Njihova recepcija nije bila ništa bolja ni u vlastitom Redu.

U središtu pažnje ove studije, koju želimo ukratko predstaviti, jest ekleziologija Heinricha Kalteisena OP u raspravama s Bazelskim koncilijarizmom. Slično kao i kod našeg Dubrovčanina Kalteisen je za života od svog opsežnog opusa tiskao samo jedan spis (govor protiv naučavanja Husita). Ova doktorska dizertacija na Katoličkom-teološkom fakultetu Sveučilišta u Münchenu predana 1993./1994. godine (kod prof. dr. Ulricha Horsta), podijeljena je u dva dijela: Uz opširni prikaz života i specifični teološki doprinos u nauci o Crkvi Kalteisen autor u drugom dijelu podastire nekolicinu tekstova, koji ovom publikacijom doživljavaju *Editio princeps*.

Ovaj rajnski dominikanac (iz Koblenza ili okolice) rođenje oko 1390. godine. Iz studijskih razloga boravi između ostalog u Londonu, Beču i Kölnu. Osim filozofsko-teoloških studija stječe znanje i u crkvenom pravu, te kasnije predaje u Kölnu i Mainzu. Poznat kao propovjednik dolazi u službu inkvizicije ponajprije za biskupije Lüttich i Cambrai, te kasnije dobiva isto zaduženje i za crkvene provincije, one u Mainzu, Trieru i Kölnu. Na posljepku kao predstavnik nadbiskupa Mainza i izbornog kneza dolazi na Bazelski koncil, kojega je historiografija (s pravom) svrstala među prominentnije predstavnike spomenutog burnom crkvenog zbora u Bazelu. U početku je bio pobornik koncilijarne koncepcije, no, kasnije od rasprave u kojem se mjestu treba održati Koncil s ciljem stvaranja unije s Grcima (Pravoslavljem) odlučujući se za Eugena IV., napušta Bazel s »papinom stranom«.

Kao što autor u uvodniku ističe, u ovoj studiji o ekleziologiji Kalteisena naglasak i prednost daje njegovim izjavama o papi i papinstvu, a ne onima o koncilu. Razlog za to akcentuiranje autor vidi u tome što je u ono vrijeme došlo do premeštanja težišta diskusije kod teološkog shvaćanja papinstva, što je ujedno stvorilo i novi pristup naučavanju u ekleziologiji uopće. Nije riječ samo o restauraciji hijerarhijskog papinstva – kako to lakom konstatiraju »opredijeljeni autori« – nego je isto donijelo i teološke novosti u argumentaciji i interpretaciji spomenutoga.

U prvom dijelu Prügl prezentira u deset poglavlja život, djelo i naučavanje o Crkvi Heinricha Kalteisena.

Prvo poglavlje o biografiji H. Kalteisena (7–36) nije toliko opširno zalaganje u pojedinosti životopisa nego se više usredotočuje na njegove prethodne aktivnosti prije konkretnog angažiranog rada na Koncilu u Bazelu. Potom slijedi pet poglavlja o njegovom (sačuvanom) literarnom radu. Tako je u drugom poglavlju riječ o propovjedima održanim (1432.–1435.) za vrijeme spomenutog koncila (37–53). Pri tom su zanimljive Kalteisenove predodžbe o reformi Crkve, odnosno njegov razvoj od u početku umjerenog i kasnije sve odlučnijeg zastupnika papinske linije. Potom u trećem poglavlju slijedi prikaz literarne ostavštine u svezi s njegovim raspravama s Husitima, npr. spis *Oratio de libera praedicatione verbi Dei* (55–86), gdje još »simpatizira« koncil. U četvrtom poglavlju je upravo riječ o Kalteisenovu prekidu s Bazelskim koncilom (87–107), koji – prema Prüglu – nije zastupao neutralno mišljenje utoliko što bi predlagao održavanje novog Konzila uz posredovanje kralja, kako to zastupa npr. W. Krämer, pripisujući mu spis *Quod imperator se intrmittere potest de*

concilio congregando tempore scismatis. Zatim je u petom poglavlju riječ o opširnim ekleziološkim traktatima *Consilium de auctoritate papae et concilii generalis i Allegatio contra auctoritatem et gesta Basiliensis concilii*, odnosno o komentaru i *Collacio* o buli *Etsi non dubitemus*, te konačno o *Lectiones* (109–142). Posljednja (*Lecti-ones*) su ne samo javno predstavljanje eklezioloških teza, uglavnom preuzetih iz prethodno spomenutih traktata, koje Prügl označava »ekleziološkom oporukom« Kalteisena (142). Ovaj dio o životu i djelu autor zaključuje šestim poglavljem u kojem prikazuje »Govore Kalteisena prigodom njegovih legatskih putovanja u Francusku« (143–159). Četiri naredna poglavlja usredotočuju svoju pažnju na »Osnovne crte Kalteisenove ekleziologije« (161–175), »Otpor protiv zloupotrebe papinske službe« (177–194), »Naučitelj ski autoritet pape« (195–230) i u posljednjem poglavlju (Bazelskim) »Koncilom« (231–250).

U ovom sustavnom dijelu studije autor vrlo instruktivno i uspješno predstavlja Kalteisenovu nauku o Crkvi koja je (izuzev rasprave s Husitima) imala jedan cilj; utvrditi i učvrstiti poziciju i zadaću pape u Crkvi, naravno (ponekad prejasnim) ograđivanjem od koncilijarista. Prügl zaključuje da u ekleziološkom razmišljanju kod Kalteisena gotovo ne postoji razvoj, jer je on već od početka odnosno prije prekida s Bazelom nastojao svojim propovjedima podsjetiti na prava i ugled pape, te drži kako je Kalteisen već od početka imao simpatije za papu (52). Kalteisen, braneći nepogrešivost pape, zapravo koristi »oružje« protivnika; koncilijaristi su inzistirali na nepogrešivosti Koncila kako bi time dokazali superiornost naspram pape. Kalteisen preokreće argumentaciju i polazi od jurisdikcionalnog primata, želeći pokazati i dokazati nepogrešivost pape pri naučavanju. On, dakle, koristi ne samo metodu ne-

go i terminologiju koncilijarista kako bi došao do svoga, papalističkog zaključka.

Značajan doprinos ove dizertacije jest nadasve u publiciranju nekolicine rukopisa Kalteisena, u dodatku studiji, raspoređenih prema vremenu nastanka: a) *Votum et avisamentum super postulacione imperatoris de mutacione verborum »iniuste possidere 'loco usurpare' (261–263, stav Kalteisena u svezi s raspravama Bazelskog koncila s Husitima u rujnu 1435.)*, b) *Informacio iusticie papalis* (265–274, interni papir pristašama papinske linije, koji im je služio kao argumentativno pomagalo za obranu zajedničke linije, iz ljeta ili jeseni 1438.), c) *De ecclesia* (275–289, riječ je o nacrtu za vlastiti traktat o nauci o Crkvi, koji je nastao pod velikim utjecajem djela *De concordantia Catholica* od Nikole Kuznas-kog, spis nastao neposredno i ujedno kao nastavak *Informacio*), d) *Consilium de auctoritate pape et concilii generalis* (291–371, riječ je o Kalteisenovom glavnom ekleziološkom spisu, sastavljen na izričitu zamolbu mainzskog *Reichstaga* u proljeće 1441.), e) *Expositio epistolae Eugenii IV. ad universitates, quae incipit »Etsi non dubitemus' (373–381, riječ je o nedovršenom komentaru važnijih dopisa pape Eugena IV. protiv Bazelskog koncila, koje je uputio francuskom kralju i nekolicini sveučilišta, od 20. travnja 1441.)* i f) *Collacio ante huius epistolae presentationem fienda* (383–391, ovdje se radi o jednom govoru kojeg je trebao održati najvjerojatnije pri predaji nove bule nekom sveučilištu kao Magister Sacri Palatii).

Zaključno treba reći, riječ je o nadasve vrijednoj i zanimljivoj studiji, u ono vrijeme u čitavoj Europi poznatog dominikanca Heinricha Kalteisena, koji je imao ne samo velik politički upliv nego je (dospjevši do službenog govornika na

Koncilu u Bazelu) sve više uspio razviti i svoju teološku misao. Prügl uspjeva osvjetliti taj njegov teološki angažman kao i usporediti njegove plodove s onim teološkim prinosima njegovog daleko poznatijeg sunarodnjaka Nikole Kuzanca, i obrnuto. Zasigurno, njegova eklezilogija ne može »konkurirati« onoj Nikole Kuzanca, ali kao što to ponekad obično biva, manji imaju više smisla za pojedinosti i nijanse nego li je to slučaj kod velikih imena. Nadalje, Prüggl konstatira velik utjecaj misli Tome Akvinskog na rad Kalteisen, koji ga potkrijepljujući svoje argumente često citira i gotovo stilizira u protukonciliaristu.

Ova studija jest nadasve značajan doprinos proučavanju povijesti rasprava oko ispravnog crkvenog uređenja u kontekstu crkvenog sabora u Bazelu, ne samo iz razloga što je autor uzeo u obzir svu širinu rukopisa ili u međuvremenu velik broj sekundarne literature. U svakom slučaju Koncil u Bazelu bitno je odredio sve naredne diskusije o »nepogrešivosti«. Prvotno traženje postuliranja nepogrešivosti Koncila dovelo je do zahtjeva o nepogrešivosti Pape pri izricanju vjerskih istina, a – kako ispravno zaključuje autor ove studije – Heinrich Kalteisen je bio ne baš beznačajan začetnik u nastajanju dogme o nepogrešivosti iz 1870. godine.

Franjo Prcela OP

UREDNIŠTVO JE PRIMILO

Život u službi Riječi. Čedomil Čekada, Zbornik radova. Priredili dr. Marko Josipović i dr. Mato Zovkić, Studia Vrhbosnensia – 9, Sarajevo; Vrhbosanska katolička teologija 1997.

Vrhbosnensia. Časopis za teološka i međureligijska pitanja 2 (1998.), br. 1.

ADRESE SURADNIKA

Dr. Ivan Tadić, Teologija u Splitu, Zrinjsko-Frankopanska 19, 21001 Split.

Doc. dr. Nikola Hohnjec, KBF, Vlaška 38, 10000 Zagreb.

Dr. Marinko Vidović, Teologija u Splitu, Zrinjsko-Frankopanska 19, 21001 Split.

Dr. Đuro Hranić, Teologija u Đakovu, Petra Preradovića 17, 31400 Đakovo.

Doc. dr. Zdenko Joha, Theologisches Institut – Universität Mannheim, Wallstr. 27a, D-69123 Heidelberg.

Doc. dr. Nikola Bižaca, Teologija u Splitu, Zrinjsko-Frankopanska 19, 21001 Split.

Izv. prof. dr. Josip Baloban, KBF, Vlaška 38, 10000 Zagreb.

Doc. dr. Stjepan Baloban, KBF, Vlaška 38, 10000 Zagreb.

Dr. Anton Bozanić, Šime Kozulića 8, 51550 Mali Lošinj.